

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : Закон України від 4 черв. 2020 р. № 671-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#n7>.
2. Речицький В. Критичний аналіз ст. 255 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за злочини, вчинені «злочинною спільнотою» (станом на 22.07.2020). *Право на справедливий суд*. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1595421303>.
3. Рішення КСУ від 29 червня 2010 р. № 17-рп/ 2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Чернявський С. С.,

проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Належна реалізація кримінально-правових норм неодмінно потребує встановлення реального змісту наявних у них положень. Тому тлумачення норм кримінального законодавства є важливою умовою правильного їх трактування, що забезпечує формування стабільної та уніфікованої практики правозастосування.

Необхідність точного визначення волі законодавця, утіленої в тексті закону, зумовлена не лише потребами правозастосування, а й завданням щодо усунення недоліків законотворчої діяльності. Недостатня системність і скоординованість законодавчої діяльності, а також об'єктивна неможливість законодавця під час розроблення та прийняття нормативно-правових актів урахувати всі наявні на практиці проблеми, актуалізують потребу в їх тлумаченні. Таким чином, інтерпретація судами кримінального законодавства стає важливим, а подеколи – і єдиним засобом його пристосування до динамічних змін у суспільних відносинах.

Офіційне тлумачення законів України, встановлення відповідності юридичних норм (зокрема і кримінально-правових) Конституції України (їх конституційність або неконституційність) є основними напрямками діяльності Конституційного Суду України. Відповідно до ст. 151-2 Конституції України, рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними й не можуть бути оскаржені [2].

Конституційність положень кримінального законодавства України забезпечують законодавець під час прийняття законів і

Конституційний Суд України під час здійснення конституційного контролю чинного законодавства через конституційне судочинство. Ефективним конституційним контролем за кримінальним законодавством слід вважати досягнення розумного, збалансованого рівня гуманізації кримінального законодавства, що спрямовано насамперед на захист суспільних цінностей, демократичних засад правоохоронної та судової діяльності, а також опосередковано впливає на захист прав і законних інтересів конкретної особи. Саме Конституційний Суд України є єдиним органом судової влади, який має право змінювати кримінально-правову охорону суспільних відносин шляхом корегування певних положень законодавства чи позбавлення їх юридичної сили.

Високий статус Конституційного Суду України як судового органу визначає юридичну сутність і характер прийнятих ним рішень. Вони мають вагоме місце серед інших судових рішень, що є підставою для дискусій у науці щодо питання про визнання актів Конституційного Суду України джерелом кримінального законодавства, а також щодо механізму їх застосування під час кримінально-правової охорони суспільних відносин.

Конституційний Суд України, вирішуючи справу по суті, розглядає тлумачення нормативно-правового акта, щодо якого здійснюють конституційне провадження, з огляду на сформовану судову практику. Таким чином, зазначений судовий орган, ґрунтуючись на тлумаченні положень Конституції України, досліджує дію та сутність нормативно-правового акта з позиції законодавця та судів, формулює висновок щодо відповідності зазначеного акта Конституції України.

Рішення Конституційного Суду України щодо визнання неконституційними певних положень чи загалом нормативного акта діє безпосередньо й незалежно від того, чи було скасовано зазначений нормативний акт органом, який його прийняв. У деяких випадках виконання рішень Конституційного Суду України потребує певних дій з боку законодавчого органу, що полягає в узгодженні положень нормативного акта з правовими позиціями Конституційного Суду України.

Відповідно до ст. 152 Конституції України, закони й інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнають неконституційними цілком чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо було порушено встановлену Конституцією України процедуру їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Закони, інші акти або їхні окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено рішенням, але не раніше від дня його ухвалення [2].

У рішенні Конституційного Суду України також може бути зазначено порядок й умови його виконання. Однак порядок або час

виконання судового конституційного рішення чинне законодавство України не регламентує.

Додаткове визначення в рішеннях, висновках Конституційного Суду України порядку їх виконання не скасовує та не піднімає загальної обов'язковості їх виконання. Незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їхні окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Закони, інші правові акти або їхні окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки рішення Конституційного Суду України є «обов'язковими до виконання, остаточними і не можуть бути оскаржені». Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України, що має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів. Повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони й інші нормативно-правові акти приймають на підставі Конституції України та повинні відповідати їй. Це виключає можливість органу державної влади, зокрема парламенту, органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб відтворювати положення правових актів, визнаних Конституційним Судом України неконституційними, крім випадків, коли положення Конституції України, через невідповідність яким певний акт (його окремі положення) було визнано неконституційним, надалі змінено в порядку, передбаченому розділом XIII Основного Закону [1].

Слід зазначити, що рішення Конституційного Суду України про визнання чинних законів такими, що не відповідають Конституції України, мають таку саму сферу дії в часі, просторі й за колом осіб, як і нормативно-правові акти, прийняті Верховною Радою України.

Основними властивостями рішень Конституційного Суду України є: загальнообов'язковість, безпосередність дії, остаточність, неможливість оскарження.

Рішення Конституційного Суду України здійснюють значний вплив на кримінальне законодавство України, проте можуть бути визнані джерелом лише кримінального права, а не законодавства. Зазначене обґрунтовано тим, що ці рішення виключають можливість застосовувати конкретну кримінально-правову норму – зупиняють її дію (визнають неконституційною), що тим самим формально змінює зміст закону України про кримінальну відповідальність. Таким чином, хоча юридично рішення Конституційного Суду України не виключає кримінально-правову норму зі структури Кримінального кодексу України (на це уповноважена лише Верховна Рада України),

формально її застосування неможливе через визнання її неконституційною, що означає скасування юридичної сили такої норми, припинення кримінально-правової охорони конкретних суспільних відносин чи декриміналізацію суспільно небезпечного діяння. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 3 Кримінального кодексу України, «законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України», а отже, єдиним джерелом кримінального законодавства України є Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права [3].

На підставі викладеного вище слід зазначити, що питання правового змісту рішень Конституційного Суду України залишається дискусійним. Однак такі рішення не лише містять правові висновки (зокрема, у сфері кримінального законодавства), а й здійснюють істотний вплив на кримінально-правові відносини. Правові висновки можуть міститися як в описовій частині рішення, так і в регулятивній, але їх значення від цього не змінюється.

Конституційний Суд України у своїй діяльності керується загальноправовими принципами (законність, гуманність, справедливість тощо), метою його діяльності є виправлення помилок, яких припустилися під час законотворчості, а результатом – удосконалення законодавства (зокрема й кримінального) та правової системи держави. З метою виявлення помилок законодавця та прогалин у праві слід оптимізувати процес реалізації рішень Конституційного Суду України, передусім – шляхом розроблення механізму їх виконання: визнання недійсними кримінально-правових норм, які були визнані неконституційними; упровадження порядку внесення змін до чинних законів України, положення яких не відповідають Конституції України.

Рішення Конституційного Суду України можуть бути визнані джерелом лише кримінального права, а не законодавства.

З метою підтримання належного конституційного судочинства та порядку створення кримінального законодавства України рекомендуємо:

1. Конституційному Суду України розглянути можливість посилити прикладний та конкретизований характер своїх правових висновків у сфері кримінального законодавства.

2. Акцентувати увагу законодавця на якості й послідовності творення правових норм з огляду на правові позиції Конституційного Суду України та сформовану судову практику.

3. Розробити механізм своєчасного втілення рішень Конституційного Суду України в кримінальне законодавство.

Список використаних джерел

1. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (1997–2020 роки). Виконання рішень та висновків Конституційного Суду України. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/566-vykonannya-rishen-ta-vysnovkiv-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny>.

2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. (в редакції від 1 січ. 2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Джужа О. М.,

в.о. завідувача кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОШИРЕННЯМ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19, СПРИЧИНЕНОЇ КОРОНАВІРУСОМ SARS-COV-2

Упродовж тривалого часу на території України діють карантинні обмеження у зв'язку зі стрімким поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19). З часу поширення пандемії в Європі українське законодавство почало швидко адаптуватися до нових реалій [7, с. 153]. Для належного забезпечення карантину й дотримання протиепідемічних заходів державні органи влади прийняли низку нормативно-правових актів (законів України, наказів Міністерства охорони здоров'я (далі – МОЗ) України) та управлінських рішень (патрулювання вулиць підрозділами Національної поліції України; перевірки підприємств, установ, організацій, ФОП стосовно дотримання протиепідемічних заходів тощо).

Основним нормативно-правовим актом, що спрямований на запобігання поширенню COVID-19 на території країни, є Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [4], у якому визначено засади діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування для запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб людини, локалізації та ліквідації їх спалахів, епідемій. Цей закон встановлює права, обов'язки й відповідальність фізичних осіб у сфері захисту населення від інфекційних хвороб [5, с. 11; 6].

Однак практика застосування засвідчила, що цей Закон не забезпечив належного запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб людини, попри низку позитивних аспектів, запроваджених ним. Після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 року № 530-IX [2] додатковою державною формою захисту населення від поширення COVID-19 стала кримінальна відповідальність за порушення правил і норм, спрямованих на запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам і боротьбу з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань, загибель людей чи